

ВИХОВНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ

УДК [371.134:811.161.2(07)](477.46)

Віта Кириченко

**ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У
СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ В ПРОЦЕСІ ЇХ ПІДГОТОВКИ
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В ШКОЛІ (з досвіду Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини)**

У статті розглядається питання формування системи культурних цінностей студентів-філологів у процесі підготовки їх до організації культурно-дозвілєвої діяльності в школі. Ця система містить усі вартості: абсолютні вічні (загальнолюдські); національні (національно-культурні); громадянські; вартості сімейного життя; вартості особистого життя. На прикладі діяльності кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання продемонстровано, як це завдання розв'язують викладачі.

Ключові слова: *студенти-філологи, культурно-дозвілєва діяльність студентів, підготовка до культурно-дозвілєвої діяльності студентів, культурні цінності, абсолютні цінності, національні цінності, громадянські цінності, сімейні та особисті цінності.*

В статье рассматриваются вопросы формирования системы культурных ценностей студентов-филологов в процессе подготовки их к организации культурно-досуговой деятельности в школе. Эта система содержит все ценности: абсолютные вечные (общечеловеческие), национальные (национально-культурные), общественные, ценности семейные, ценности личной жизни. На примере работы кафедры украинской литературы, украиноведения и методик их обучения продемонстрировано, как эта задача решается преподавателями кафедры.

Ключевые слова: *студенты-филологи, культурно-досуговая деятельность студентов, подготовка к культурно-досуговой деятельности студентов, культурные ценности, культурные ценности, абсолютные ценности, национальные ценности, общественные ценности, семейные и личные ценности.*

The author of the article discusses the formation of system of cultural values of students-philologists in the process of preparing them for organization cultural and recreational activities at school. This system includes all values: perpetual absolute (universal); national (ethno-cultural); civil; the value of family life; the value of privacy. The example of the Chair of Ukrainian Literature, Ukrainoznavstvo and methodology of their study was demonstrated how teachers solve this problem. Teachers of the chair developed the concept of

educational work with students. It is aimed to conduct Ukrainoznavstvo educational activities for students-philologists, such work has stood the test of time and proved its highly effectiveness. The priority of education is to focus on human values, cooperation in all areas of life, follow all human rights and the organic combination of interests in system «citizen – state». Educational work is based on the traditions and customs of Ukrainian nation, its historical and cultural heritage, and helps to develop students' high national consciousness, culture of international relations, willingness to perform civil and constitutional duties, respect for Ukrainian language, culture and Ukrainian state symbols.

Key words: *students-philologists, cultural and recreational activities of students, preparation for cultural and recreational activities of students, cultural values, absolute values, national values, civic values, family and personal values.*

Організація культурно-дозвіллевої діяльності студентів одне із чільних завдань сучасної освіти. Д. Соммер зазначає, що особистість має так організувати вільний час, щоб він був сповнений корисною, конструктивною діяльністю, важливо уникати пустих балачок, які не дають нічого корисного для розвитку, але навпаки створюють перешкоди для саморозвитку [6].

Сьогодні у Законах України «Про освіту» [3] та «Про вищу освіту» [4] спеціально виокремлено статті, в яких йдеться про позааудиторну виховну роботу зі студентами як невід'ємну складову частину системи вищої педагогічної освіти, яка повинна бути спрямованою на розвиток у них здібностей і талантів, а також задоволення їх особистих і професійних інтересів та духовних потреб і запитів. При цьому не випадково наголошено на тому, що саме цілеспрямована позааудиторна робота сприяє виробленню у майбутніх фахівців навичок поведінки, що відповідають нормам загальнолюдської та професійної культури і моралі. Виховати їх можна тільки на основі народних традицій, народної педагогіки.

Проблема виховання молоді на національних традиціях досліджували у своїх працях В. Галузинський, М. Євтух, Л. Кондрашова, В. Кузь, С. Литвиненко, О. Савченко, О. Сухомлинська, Г. Троцько та ін., учені також вказували на те, що передусім необхідно вивчати чинники, що впливають на формування нового типу вчителів, здатних виконувати свою роль в умовах особистісно зорієнтованого навчання та нестабільного виховного і культурно-дозвіллевого простору, не ізольовано, а у взаємозв'язку. Серед них вони виділяють такі групи: макрочинники (суспільство, держава, світ); мезачинники (етнокультурні умови і тип населення, в яких живе і розвивається особистість); мікрочинники (сім'я, навчально-виховні заклади, громадські та релігійні організації, товариства ровесників, засоби масової інформації, інші соціальні інститути). Не випадково, тому, вчені наголошують на тому, що студенти повинні розуміти, для чого вони залучаються до виховної роботи і участі у конкретному дозвіллевому заході, оскільки кожен з них проводиться не

сам по собі, а в тісному зв'язку з певними подіями у їхньому житті.

Постановка завдання – розглянути формування культурних цінностей у студентів-філологів у процесі підготовки до організації культурно-дозвілєвої діяльності в школі, на основі досвіду Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Важливим завданням вищої школи є підготовка спеціалістів нового типу, які зможуть гідно відстоювати національні інтереси на світовій арені та використовуватимуть культурну спадщину наших предків. Особливу увагу потрібно звернути на організацію культурно-дозвілєвої діяльності студентів на засадах українознавства. У наш час педагоги повинні бути справжніми інтелігентами, аристократами духу, сподвижниками, людьми активними і творчими. Завдання освітніх закладів – наполегливо й цілеспрямовано готувати такі педагогічні кадри з урахуванням вимог Болонського процесу.

Велика увага формуванню вчителя-патріота приділяється в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. На кафедрі української літератури, українознавства та методик їх навчання (зав. кафедри – кандидат педагогічних наук, професор Н. П. Сивачук) розроблено концепцію виховної роботи зі студентами. Робота викладачів спрямована на проведення виховних заходів українознавчого спрямування для студентів-філологів, така робота витримала перевірку часом і показала свою високу ефективність.

Пріоритетом виховання є акцент на загальнолюдських цінностях, співробітництво і кооперація у всіх сферах життя, дотримання прав людини та органічне поєднання інтересів у системі «громадянин – держава».

Учитель повинен бути, перш за все, сам носієм духовних і моральних цінностей і для того, щоб реалізувати цінності духовної культури, необхідно самому володіти ними, бути гідним прикладом для наслідування [4]. Сформована ціннісна орієнтація вищого рівня – це орієнтація на надособистісне, надіндивідуальне. Саме на цьому рівні розвитку ціннісного світу професіонал усвідомлює покликання, розуміє власне призначення, особисту значимість і унікальність, формулює свою місію в світі і професії [7].

Сприяє цьому виховна робота, здійснювана на основі традицій і звичаїв українського народу, дослідженнях його історичної та культурної спадщини, розвиває у студентів високу національну свідомість, культуру міжнародних відносин, готовність до виконання громадянських і конституційних обов'язків, повагу до української мови і культури, державних символів України.

Національне виховання є надійною основою культурно-історичного розвитку нації, а відповідно й особистості, гарантом найуспішнішого залучення молоді до загальнолюдських матеріальних і духовних цінностей.

Український народ має давні традиції високоефективного виховання юного покоління. Саме вони дозволили виховувати самовідданих

патріотів, мужніх воїнів, працьовитих і вмілих господарів, свідомих громадян своєї держави. Ці традиції складають основу, ядро української системи виховання, адже вони вироблялися протягом усієї історії розвитку українського етносу і найповніше відповідають менталітетові українців. А вже потім важливе місце в системі національного виховання посідають загальнолюдські надбання.

Оскільки виховання молоді відбувається в певному освітньо-культурному просторі, то більш повному пізнанню національних виховних цінностей сприяють регіональні традиції. Саме через регіональне пролягає шлях до всеукраїнського.

Педагогічна сутність національно-культурних традицій полягає в тому, що вони, по-перше, служать формою культурного самозахисту нації; по-друге, виступають засобом і результатом виховних зусиль народу протягом багатьох століть; по-третє, надійно захищають національну самобутність народу, орієнтують на професійне самовизначення, пов'язане з традиційними регіональними промислами, декоративно-ужитковим мистецтвом; по-четверте, передають велич моральних засад нації; по-п'яте, надають вихованню певного національного спрямування, забезпечують поєднання національних і загальнолюдських ціннісних пріоритетів індивідууму.

На сучасному етапі з ідеї практичного державотворення впливає проблема поєднання української національної традиції і національного ідеалу виховання.

О. Вишневський склав «Кодекс вартостей», у якому поділив усі вартості на п'ять основних груп (абсолютні вічні (загальнолюдські); національні (національно-культурні); громадянські; вартості сімейного життя; вартості особистого життя) і конкретизував кожен з них [1, с. 129–131]. Серед абсолютних вічних цінностей вчений виділяє: віру, доброту, красу, надію, чесність, свободу, любов, щирість, нетерпимість до зла, гідність, співчуття, служіння, сумління, милосердя, правду, прощення, мудрість, досконалість, благородство, справедливість [1, с. 128]. Серед національних цінностей: українську ідею; державну незалежність України; самопожертву в боротьбі за свободу нації; патріотизм, готовність до захисту Батьківщини; єдність поколінь на основі віри в національну ідею; почуття національної гідності; історичну пам'ять; громадську національно-патріотичну активність; повагу до державних та національних символів; любов до рідної культури, мови, традиції тощо.

Ці ж риси українського менталітету виокремлює О. Стражний у праці «Український менталітет», додаючи до них ще хазяйновитість, консерватизм, універсальність, миролюбство, сміливість, волелюбність, демократичність, духовність, обдарованість, образність сприйняття, сентиментальність, містицизм, сердечність, відкритість, кмітливість, хитрість, лукавство, самовілля, оптимізм, життєрадісність, почуття гумору, повага до жінки-матері, до родини [5, с. 281–308].

Система вартостей передбачає гармонію і єдність усіх складових.

Але в основу виховання ставимо загальнолюдські та культурно-національні цінності, виплекані протягом віків. Вони найкраще репрезентують риси національного виховного ідеалу людини – громадянина суверенної України, який традиційно втілює в собі м'якість і ніжність вдачі, доброту і милосердя, лагідність і щирість, правдолюбство і справедливість, витривалість і терплячість, стійкість і незламність духу у справі захисту рідної землі.

О. Вишневський підкреслює, що «гармонія цінностей і стабільність їх системи, з одного боку, визначається станом суспільної свідомості, а з другого – впливає на цей стан. ... Стабільність духовного життя, підтримувана традицією, сприяє гармонійному само становленню людини, що приречена діяти, прагнути, здобувати, перебудовувати тощо світ, а водночас змушена також в чомусь обмежувати себе, долати у собі щось нижче задля чогось вищого і важливішого. На все це вказує система цінностей. Вона спонукає людину підніматися сходинками духу, прагнути, а не втрачати при цьому рівновагу. Таким чином чистота, однорідність, рівновага та ієрархія системи цінностей стають якостями природи людини» [1, с. 133–134].

Саме на такий ідеал людини орієнтуються викладачі кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання, готуючи майбутнього вчителя до організації культурно-дозвілдової діяльності молоді. Узагальнений ідеал людини-українця криється у пісенному фонді України, у звичаях і обрядах українського народу, в його літературі, мистецтві, історичному минулому – в усьому багатогранному пласті традиційної народної культури, її регіональних особливостях, які студенти детально вивчають у процесі пошукової діяльності.

При кафедрі створено науково-дослідну лабораторію «Етнологія Черкаського краю», роботою якої керує кандидат педагогічних наук, професор Н. П. Сивачук. Метою роботи лабораторії є становлення особистості вчителя на основі регіональних етнокультурних традицій та збереження фольклорної пам'яті українців й історичної Уманщини зокрема.

При лабораторії діють студентське наукове товариство імені Хрисанфа Ящуржинського, студентські аматорські колективи «Софія» та «Лелія», театр-студія танцю «Вервечка», майстер-клас «Українська вишивка». Робота студентів спрямована на дослідження фольклору та етнографії, народних промислів та ремесел, народної педагогіки Уманщини. Студенти активно залучаються до пошуково-дослідної роботи.

На засіданнях студентського фольклорного наукового товариства імені Хрисанфа Ящуржинського студенти знайомляться з дослідженнями провідних вчених-фольклористів, переглядають відеозаписи попередніх експедиційних сезонів, обговорюють нові публікації з проблем фольклористики, зустрічаються з провідними науковцями, як-от: Степан Павлюк, Ганна Горинь, Євгенія Сявакко, Вадим Скуратівський, Микола Дмитренко, краєзнавцями Вадимом Мициком, Ольгою Діденко, кобзарями Павлом Супруном та Миколою Ковалем, археологом Юрієм Шиловим.

Нерідко на заняття гуртка запрошуються народні виконавці. Зокрема, відбулися зустрічі з Мотроною Сінкевич, мешканкою м. Умані, від якої було записано майже сотню пісень, фольклорним колективом «Калина» с. Черповоди, народним фольклорним колективом «Краснопільський викрутас» (с. Краснопілка), вишивальницями Наталею Некрасою, Євгенією Шпорою, відомою писанкаркою Світланою Бас.

На основі зібраних в лабораторії фольклорних та етнографічних матеріалів студенти пишуть курсові, бакалаврські, дипломні та магістерські роботи. Підтримують зв'язки з лабораторією ті студенти, які закінчили навчальний заклад (Н. Даценко, В. Іващук, О. Козій, М. Кравчук, Н. Рантюк).

При лабораторії «Етнологія Черкаського краю працює народний аматорський колектив «Софія» (керівник – доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання, Заслужений працівник культури В. В. Семенчук) та студентський аматорський колектив «Лелія» (керівник – учасниці народного аматорського колективу «Софія», викладач кафедри Т. О. Хлівна).

У репертуарі колективу українські народні пісні (основний матеріал зібраний на Уманщині під час фольклорно-етнографічних експедицій) та українські пісні літературного походження.

У 2001 році при лабораторії започатковано роботу театру-студії «Вервечка». Керує ним – канд. пед. наук, доцент І. Г. Терешко

Український народний танець – це невичерпне джерело історії культури нашого народу у якому знаходять відображення його соціальні й естетичні ідеали, його історія, трудова діяльність, національні обряди і звичаї, менталітет і характер. На Уманщині побутують усі жанри танцювального мистецтва. Поряд з різноманітними хороводами («Подоланочка», «Мак», «Ящур», «Шум» «Кривий танець», «А ми просо сіяли», «Зайчик» та ін.) і сюжетними танцями («Весільний», «Віз», «Горлиця», «Ой під вишнею, під черешнею») тут побутують різні види кадрили, гопака, козачка, польки. Танцювальні рухи цього району відзначаються пластичною округлістю, яка великою мірою залежить від характеру використання рук, корпусу і голови. Велике значення має міміка, яка значною мірою допомагає розкрити внутрішній зміст танцю, показати глибокі психологічні риси людини.

У процесі пошукової діяльності студентами було зафіксовано декілька танців, що передавалися від покоління до покоління. Записуючи танці, учасники «Театру танцю» точно копіювали те, що побутувало раніше в народі, проявляли максимум уваги до обряду танцю, щоб зберегти його колорит і зміст, не розгубити в процесі обробки типове для даної місцевості.

В умовах оновлення національної системи освіти України особливо актуальною постає потреба відродження традицій українського мистецтва. Традиційна культура, народне мистецтво є безцінним скарбом українського народу. В цьому мистецтві втілені найвищі ідеали

національного мислення й відповідні світоглядні засади, виявлені риси українського характеру, його принципові погляди на загальнолюдські та національні цінності. Унікальність та своєрідність українського народного мистецтва утверджує незалежну державу, зміцнює авторитет серед інших країн світу.

Досить актуальним на сьогодні є збереження для майбутніх поколінь етнічних пам'яток українського народу. Тому максимальна дослідницька, наукова і пошукова діяльність студентів-філологів набуває особливого значення у популяризації матеріальної та духовної культури українців. Саме реалізації такої мети слугує робота науково-методичного центру «Дослідження народної вишивки Східного Поділля».

Українська народна вишивка – культурне явище, що відображає світогляд, художню творчість та історичний розвиток українського народу. Закодована у знаково-символічних графемах міфопоетична картина світу наших предків, відтворювана впродовж віків щораз іншими матеріалами і техніками, збереглася до наших днів в орнаментальній системі вишивки традиційного одягу та ужиткової тканини українців.

Отже, розроблена викладачами кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини система організації культурно-дозвілєвої діяльності студентів не тільки формує у них систему культурних цінностей, притаманну українцям, але й сприяє набуттю досвіду щодо організації такої роботи у подальшій самостійній педагогічній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки [Текст] : навч. посібник / О. І. Вишневський. – Вид. 3-є, доопрац. і доп. – К. : Знання, 2008. – 566 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Законах України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu>.
4. Наумова О. С. Подготовка будущих учителей к реализации ценностей духовно-нравственной культуры / О. Наумова // Грани профессионального развития. Гуманитарный вектор. – 2015. – № 1 (41). – С. 67 – 71.
5. Стражний О. С. Український менталітет: Ілюзії. Міфи. Реальність. / О. С. Стражний. – К. : «Книга», 2008. – 368 с.
6. Соммэр Д. С. Существует ли женщина? / Соммэр Д. С – М. : «Научная книга». – 2007. – 192 с.
7. Шафранова О. Е. Конструирование системы Я-образов преподавателя высшей школы в процессе непрерывного образования : аксиологический подход / О. А. Шафранова // Мир науки. Культуры. Образования. – 2014. – № 1 (44). – С. 73–75.